

5. DAVO. F.R – 2700. Op.7. Spr. 7. 100 ark.
6. DAVO. F.R – 4897. Op.1. Spr. 101. 125 ark.
7. DAVO. F.R – 4897. Op.2. Spr. 5. 201 ark.
8. DAVO. F.R – 4897. Op.4. Spr. 49. 133 ark.
9. DAVO. F.R – 4897. Op.4. Spr. 48. 477 ark.
10. DAVO. F.R – 4897. Op.4. Spr. 48. 477 ark.
11. DAVO. F.R – 4897. Op.1. Spr. 60. 29 ark.
12. DAVO. F.R – 4897. Op.4. Spr. 62. 333 ark.
13. DAVO. F.R – 6023. Op.4. Spr. 26454. 89 ark.
14. DAVO. F.R – 6023. Op.4. Spr. 26506. 136 ark.
15. DAVO. F.R – 6023. Op.4. Spr. 16299. 23 ark.
16. DAVO. F.R – 1199. Op.4. Spr. 34. 226 ark.
17. DAVO. F.R – 4897. Op.2. Spr. 225. 235 ark.
18. DAVO. F.R – 4897. Op.4. Spr. 65. 261 ark.
19. DAVO. F.R – 4897. Op.1. Spr. 790-a. 126 ark
20. Koliaska I. Osvita v Radianskii Ukraini. Doslidzhennia dyskryminatsii i rusyfikatsii . Toronto: Peter Martin Association. 1970. 245 c.
21. Krasnozhon N. Zahalnoosvitnia shkola Ukrainy v konteksti suspilno-politychnoho zhyttia (1943-1953rr.) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : spets. 07.00.01 «Istoriia Ukrainy» .K., 2002. 17 s.
22. Lenskaia V. Vosstanovlenye shkolnoho dela na Ukrayne (1945 – 1946 hh.) // Sovetskaia pedahohyka. 1985. №6. S. 101 – 105.
23. Marusyk T. Zakhidnoukrainska humanitarna intelihentsiia: realii zhyttia ta diialnosti (40-50-ti rr. KhKh st.) Chernivtsi: Ruta. 2002. 463s.
24. Ohnev'iuk V. Osvita v systemi tsinnostei staloho liudskoho rozvytku. K.: Znannia Ukrainy, 2003. 450 s.;
25. Pro tvorchi pochuttia vchytelia // Radianska shkola. 1978. №9. S. 54-58.
26. Romanets L., Romaniuk I. Povsiakdenne zhyttia ta sotsialnyi status vchytelstva Ukrainy povoiennoho periodu (1944 – druga polovyna 1950-kh rokiv). Vinnytsia: TOV «Vinnytska miska drukarnia», 2015. 220 s.
27. Svarak S.D. Osvita u Zakhidnoukrainskomu rehioni v 1944-1964 rokakh. K.: Pravda Yaroslavychiv, 1998. 239 s.
28. TsDAVO Ukrainy F.– 166. Op.15. Spr.379 87 ark.
29. TsDAVO Ukrainy F.R.– 5099. Op.1. Spr.158 376 ark.
30. TsDAVO Ukrainy F.R.– 5099. Op.1. Spr.388 207 ark.
31. TsDAHO Ukrainy F.1. Op.73. Spr. 622. 173 ark.
32. TsDAHO Ukrainy F.1. Op.73. Spr. 388. 105 ark.
33. TsDAHO Ukrainy F.1. Op.73. Spr. 727. 356 ark.
34. Shevchuk Zh. Intelihentsiia Ukrainy u formuvanni natsionalnoi svidomosti, dukhovnosti i rozvytku ukrainskoi movy: istorychnyi narys. Kam'ianets-Podilskyi : Aksioma, 2006. 248 s.

Статтю подано до редколегії 12.02.2018 р.

УДК 94(477): 1944/1950

Богдан Романюк

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
аспірант (Україна)

Трудодень у системі оплати праці колгоспників України другої половини 1940-х – початку 1950-х рр.

Анотація. У статті висвітлено систему оплати праці селян у колгоспах перших повоєнних років у формі трудодня. Проаналізовано, як така державна політика негативно позначалася на добробуті селянина. Показано, що фонд оплати праці в колгоспах формувався за залишковим принципом.

Ключові слова: трудодень, оплата праці, система, колгоспник, село, держава.

Історія українського села ХХ ст., особливо його середина, переповнена драматичними, а часто і трагічними сторінками. Колгоспне повоєнне село зазнало значних матеріальних, людських та духовних втрат. Усі заходи влади, які були спрямовані на форсоване подолання

промислової відсталості країни, супроводжувалися небувалою експлуатацією селянства. Соціальна складова внутрішньої політики держави тривалий час залишалася на другому плані і як наслідок, проблеми соціального характеру не знаходили достатнього вивчення та системного висвітлення.

У зв'язку з цим важливе місце в системі дослідження історії повоєнного колгоспного селянства займають ще маловивчені питання оплати праці селян в колгоспах у формі трудовдя.

У своїй статті автор ставить за мету розкрити зміст та основні складові оплати праці колгоспників.

Фінансовій політиці радянської влади до колгоспного селянства присвячено ряд узагальнюючих досліджень, серед яких вагоме місце належить Історії українського селянства [3].

Окремі аспекти системи оплати праці в колгоспах проаналізовано в працях В. Гаврилова [2], В. Попова [4], В. Ревенко [5], А. Бобровського, В. Нікольського [1], Т. Терещенко [7] та інших.

Таким чином, незважаючи на висвітлення окремих фрагментів теми проблема державної політики в системі оплати праці колгоспного селянства залишається і досі перспективою у плані її вивчення. Цим зумовлене звернення автора до вказаної теми.

Сільське господарство України постійно перебувало у жалюгідному стані, тож практично безперервно здійснювалися спроби його реформування. Війна ще більше ускладнила і без того важке становище села. Вагова продукція сільського господарства в 1945 р. не перевищувала 60% довоєнного рівня [3, с. 379].

Після завершення війни суттєво погіршилося матеріальне становище селянства центральних областей України. У повсякденному побуті постійно відчувалася нестача найнеобхіднішого. Аналізуючи причини невисокого рівня життя населення України у повоєнний час, слід звернути увагу, що головними з них були не лише наслідки війни, а й існування адміністративно-командної системи, яка, формуючи державний бюджет, перерозподіляла кошти передовсім на користь важкої промисловості та військових програм, нехтуючи соціальними потребами, поліпшенням добробуту народу, виробництвом товарів широкого споживання [8, с. 116]. Добробут, по суті, штучно підтримувався на дуже низькому рівні [4, с. 64], аби лише не спровокувати вибух соціального невдоволення. Керівництво країни визначало «згори» рівень життя, час від часу «даруючи» ті чи інші «соціальні блага» [8, с. 131]. В умовах, коли населення занепокоєне виживанням, лише однією зі складових стратегії якого в післявоєнному селі було подолання побутової невлаштованості, воно не здатне було думати про щось інше. Такий стан суспільства, судячи з результатів економічної політики, був вигідний державі [4, с. 72].

Щоб дати оцінку матеріального становища радянських людей, треба звернутися до основних фактів, зазначених у різних джерелах: рівню цін і прибутків людей, а також таких показників, як купівельна спроможність населення, умови проживання, якість харчування, побутового обслуговування.

Матеріально-побутове життя селян радянської України у повоєнний період перебувало у вкрай важкому становищі й визначалося воно передусім низьким рівнем оплати праці в колгоспах, яка здійснювалася за залишковим принципом, тобто на трудодні розподілялося те, що залишилося після виконання всіх видів обов'язкових поставок державі.

З огляду на значні прогалини в нормах виробітку, що встановлювалися окремими колгоспами і навіть районами і областями, Народним комісаріатом земельних справ (НКЗС) УРСР у 1940 р. були розроблені приблизні норми виробітку для колгоспів УРСР по рослинництву та тваринництву. Вони були розроблені на основі вивчення норм виробітку, прийнятих в колгоспах областей УРСР та матеріалів про фактичне їх виконання.

Розроблені НКЗС УРСР у 1940 р. приблизні норми виробітку були представлені в 1941 р. від ЦК КП(б)У, РНК СРСР і ЦК ВКП(б), з проектом постанови «Про норми виробітку і розцінок робіт і трудовдя в колгоспах Української РСР». Однак введення приблизних норм виробітку в колгоспах УРСР не було реалізоване з огляду на початок війни [2, с. 66].

Відразу після звільнення від нацистів регіону в 1944 р. НКЗС УРСР розробили і рекомендували колгоспам приблизні норми виробітку по рослинництву і тваринництву. Вони були складені з урахуванням зниження виробничої потужності колгоспів і були нижче норм розроблених у 1941 р.

Слід також зазначити, що норми виробітку розроблені в 1941 р. були складені, виходячи з виробничого рівня, головним чином, передових колгоспів. У проект приблизних норм виробітку, представлених в 1946 р. були покладені норми, опубліковані НКЗС УРСР у 1944 р. Згідно проекту були передбачені норми виробітку в рослинництві з 329 видів робіт, серед них: рільництві – 190, овочівництві – 52 та виноградарстві – 87. У тваринництві норми виробітку передбачалися по 107 видах робіт [10, арк. 1].

У рослинництві, порівняно з нормами 1941 р. знижені норми виробітку по 98 видах і по 206 видах робіт були залишені на рівні 1941 р. У новому варіанті було додано 24 види робіт. По тваринництву норми виробітку, за виключенням 4 видів робіт, залишилися на рівні норм рекомендованих НКЗС СРСР у 1938 р. [10, арк. 2]. Зниження норм виробітку в проекті 1946 р., порівняно з нормами 1941 р., обумовлювалось організаційно-виробничим відставанням колгоспів, а саме станом житлового тягла, ступенем засміченості полів та якістю наявних сільськогосподарських машин і знарядь.

Варто зазначити, що норми виробітку, серед іншого, перебували в залежності від можливостей колгоспів нагромаджувати фонд оплати праці, який після війни продовжував зменшуватися. Також слід зазначити, що норми виробітку перебували у прямій залежності від можливостей колгоспів. Однак, якщо брати до уваги їх слабку матеріальну базу і залишковий принцип накопичення коштів для оплати праці, можна зробити висновок, що платити колгоспникам було нічим.

До того ж ситуація ускладнювалася тим, що в післявоєнні часи залишався в силі указ прийнятий 3 квітня 1942 р. «Про підвищений мінімум вироблення трудоднів», який збільшував обов'язковий мінімум трудоднів для колгоспників і розповсюджувався на членів їх сімей – підлітків у віці від 12 до 16 років. За не виробіток «без поважних причин» обов'язкового мінімуму трудоднів усі «винуваті» притягувалися до кримінальної відповідальності, зокрема, засуджувалися до виправно-трудова робіт у колгоспах з триманням 25% заробітку на користь колгоспу. Постановою Ради міністрів СРСР від 31 травня 1947 р. названий закон залишено в силі [3, с. 381]. Дія цієї постанови щорічно продовжувалася до 1953 р.

Основні види сільськогосподарських робіт розподілялися на 9 груп, залежно від складності, й мали наступні розцінки в трудоднях:

1 група – 0,5 трудодня (виготовлення та розстановка в полі снопів для утримання снігу, випалювання буряну в полі, ...всього 10 видів);

2 група – 0,7 трудодня (виготовлення щитів для снігозатримання, віяння та замочування насіння, сортування картоплі, ...всього 26 видів);

3 група – 1 трудодень (приготування компостів, піднесення насіння і добрив до сівалок, ручна робота сільськогосподарськими шкідниками, згрібання колосків кінними граблями, ...всього 27 видів);

4 група – 1,25 трудодня (погонич тягла, ручне прополювання, збір соняшнику, вибирання за плугом ранньої картоплі, ...всього 28 видів);

5 група – 1,5 трудодня (боронування, ручне розкидання органічних добрив, розсівання мінеральних добрив, гніздовий посів, скиртування сіна, ...всього 36 видів);

6 група – 1,75 трудодня (культивування, розсівання мінеральних добрив туловою сівалкою, проривання цукрового буряка, носіння зерна, соломи, полови від молотарки, косіння сіна руками, ...всього 34 види);

7 група – 2 трудодні (оранка, виорування картоплі плугом, машиніст сінокосарки, скиртоправ, ...всього 24 види);

8 група – 2,25 трудодня (оранка під озимину, підймання цілини та осушування боліт, машиніст на жнивварці, ручне косіння зернових, праця серпом, машиніст молотарки, всього 8 видів);

9 група – 2,5 трудодня (машиніст снопов'язки, скиртоправ на великих скиртах хліба, тіпання льону вручну, ...всього 8 видів).

При цьому існували норми виробітку на 1 трудодень по кожній групі. Так, скажімо, норма косіння жаткою становила 4 – 5,5 га., косіння косою – 0,4 – 0,5 га., скиртування на скирті – 40 – 50 возів, згрібання колосків кінними граблями 7 – 8 га., молотіння молотаркою – 8 – 12 тон, копання картоплі копалкою – 1,5 – 1,75 га., виорування картоплі плугом – 1,0 – 1,25 га., вибирання картоплі за плугом – 8 – 12 цнт., сіяння зерна – 14 га, культивація – 12 га. [5, с. 40].

У перші повоєнні роки спостерігається тенденція до зменшення кількості вироблення трудоднів за рік у значній кількості працездатних колгоспників, які не виробляли мінімуму трудоднів.

Аналіз розрахунків з колгоспниками свідчить про відсутність радикальних змін між показниками 1944 і 1948 років, при середньому виробленні 220 трудоднів на рік. Якщо в 1944 році середня видача на один трудодень складала 450 гр. зерна, то в 1948 р. – 707 гр.

Крім того, існували колгоспи без видачі зерна і грошей взагалі. У 1949 р. 3,2 тис. колгоспів не видали жодної копійки на трудодень, 3,7 тис. колгоспів видали до 20 коп. і лише близько 10% видали по 2,5 крб. на трудодень [12, арк. 45].

Колгоспники постійно перебували в страху за невиконання планів хлібозаготівель, оскільки за це вони зазнавали жорстоких репресій, які не припинялися і в період голоду 1946 – 1947 рр. Для мешканців села встановили нелюдські закони, за якими вони піддавалися ув'язненню на довгий термін. Психологічне становище і настрої селян були неспокійними, а

думки були направлені лише в одному руслі – на виживання. Страх за невиконання мінімуму трудоднів і арешт змушував селян йти на роботу, незважаючи на хворобу. Так, машиніст колгоспу ім. Будьонного Березівського району Одеської області, будучи важко хворим, піднявся з ліжка і пішов до молотарки. Під час праці він і помер. Інший колгоспник того ж району, щоб виробити трудодні, вночі обкошував дільниці для комбайна, а вдень скидав з лобогрійки [5, с.41].

Як свідчить доповідна секретаря Чернігівського обкому М. Кузнецова до ЦК КП(б)У у грудні 1946 р. «У результаті низького рівня оплати трудодня натурою в 1946 р. із 1893 колгоспів області до 100 гр. зернових на трудодень отримали селяни в 365 колгоспах, від 100 до 300 у 1024 колгоспах, від 300 до 500 у 267 колгоспах, від 500 до 700 у 90 колгоспах. Зовсім не видали зернобобових культур на трудодень 83 колгоспи, а не видали картоплі на трудодень 1125 колгоспів». Таким чином, 1475 колгоспів області були з видачею на трудодень до 300 гр. З метою створення умов для повної участі населення колгоспів на сільськогосподарських роботах обком просив ЦК партії надати допомогу колгоспам області строком на 30 днів продовольчою позицією в розмірі 1000 тон з умовою повернення її з врожаєм 1947 р. [3, с. 69]. Зважаючи на це недивною видається ситуація, коли значна кількість працездатних колгоспників не виробляла мінімуму трудоднів.

Хоча структура грошових витрат колгоспів і передбачала видачу на трудодні майже четвертої частини від фінансових надходжень, реальні суми виплат не могли задовольнити селян. Переважна більшість колгоспів розподіляла на зароблений трудодень мінімум або взагалі не проводили розрахунку.

Звичайно влада не могла змиритися з таким станом речей на селі. Всім, хто не виробив мінімуму трудоднів, інкримінувалося порушення трудової дисципліни з відповідними санкціями.

Спробою дати лад у системі оплати праці колгоспників була постанова Ради Міністрів СРСР від 19 квітня 1948 р. «Про заходи по поліпшенню організації, підвищенню продуктивності і впорядкуванню оплати праці в колгоспах». Поряд з дійсно негативними моментами в оплаті праці колгоспників як знеосібка, зрівнялівка, відсутність чіткого обліку та невиправдані затрати трудоднів, що вимагали негайного втручання, ця постанова не передбачала заходів до зростання добробуту селян. Хоча в преамбулі документа була зазначена його мета – «піднесення сільського господарства, підвищення продуктивності праці, зростання суспільного господарства, доходів колгоспів і колгоспників», але аналіз доводить, що насправді подібне впорядкування не стимулювало роботу колгоспників. Такою, скажімо, була рекомендація колгоспам у нормативній частині постанови підвищувати норми виробітку в залежності від рівня продуктивності праці, а також «вважати за необхідне проводити в колгоспах щорічну перевірку та перегляд існуючих норм виробітку. У випадку, коли освоєні норми виявляються заниженими в порівнянні з досягнутим рівнем продуктивності праці, рішенням загальних зборів такі норми підвищувати» [6, с. 474]. Отже, чим більше за рік селяни конкретного колгоспу виробили продукції, тим більші норми виробітку буде застосовано наступного року, при тих самих обсягах оплати праці. Цілком зрозуміло, що така політика викликала незадоволення у селян і певне саботування цієї постанови. Тому тут же було передбачено «правлінням колгоспів у випадку необхідності щомісячно розглядати питання про участь працездатних колгоспників у суспільній праці і застосовувати заходи впливу стосовно нерадивих колгоспників, що порушують трудову дисципліну» [6, с. 472]. Як бачимо, постанова регламентувала позаекономічний вплив на селянина.

Крім того, за згаданою постановою від 19 квітня 1948 р. колгоспники, які не виробили встановлений мінімум трудоднів, позбавлялися права на отримання гарантованого мінімуму зерна за роботу.

Звертає на себе увагу та обставина, що поряд зі зменшенням кількості вироблених трудоднів зросли оплата одного трудодня – та зерном. Так, якщо в 1949 р. у середньому було видано по 0,971 на трудодень, то в 1950 р. – вже 1,570 кг. Але при цьому варто зазначити, що були колгоспи, які видали менше 300 гр. Таких колгоспів нараховувалося 772 або 4,1%. 67 колгоспів після виконання планів обов'язкових поставок взагалі не видавали зерна на трудодень.

Видача грошей зросла з 1,04 крб у 1949 р. до 1,27 крб. у 1950 р. При цьому менше 40 коп. видали 4056 господарств, або 21,4 %. Не оплатили зовсім грошима роботу колгоспникам 1920 колгоспів України [2, с. 76].

Таким чином, державна політика в системі оплати праці зумовила стійку тенденцію до домінування в реальній структурі доходів селянської родини заробітку в колгоспі. Подібна залежність вкрай негативно позначилася на добробуті селянина у випадку щонайменших негараздів у виробничих можливостях колгоспів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бобровський А.С., Нікольський В.М. Соціальна політика радянської держави та її реалізація на Донбасі у 1943 – середині 1960-х років: Монографія. Донецьк: Норд-Пресс, 2008. 245 с.
2. Гаврилов В.М. Соціальне становище сільського населення у 1943 –1953 рр. (за матеріалами областей Північного Лівобережжя України): дис. ...канд. істор. наук: 07.00.01. Чернігів, 2004. 265 с.
3. Історія українського селянства: у 2 т./ під ред. В.А. Смолія. К.: Наукова думка, 2006. Т.2. 655 с.
4. Попов В.П. Сталин и советская экономика в послевоенные годы // Отечественная история. 2001. №3. С.61-76.
5. Ревенко В.В. Побут та дозвілля сільського населення Південної України в повоєнний період (1945-1955 рр.): дис. ...канд. істор. наук: 07.00.01. Миколаїв, 2013. 250 с.
6. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам: Сборник документов. В 2-х т. Т. 2. М.: Политиздат, 1958. 458 с.
7. Терещенко Т.В. Соціально-побутова сфера села Центральних областей України в період відбудови (1943-1950 рр.): дис. ...канд. істор. наук: 07.00.01. Черкаси, 2007. 249 с.
8. Україна: II половина ХХ століття. Нариси історії / Під ред. П.П. Панченка, М.Р. Плюща, Л.А. Шевченко та ін. К.: Либідь, 1997. 352 с.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО). Ф.1. Оп. 30. Спр. 1027. 87 арк.
10. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 80. Спр. 614. 31 арк.
11. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 23. Спр. 4796. 17 арк.
12. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 24. Спр. 1535. 63 арк.

Богдан Романюк

Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова
аспирант (Украина)

Трудодень в системі оплати праці колхозників України другої половини 1940-х - початку 1950-х рр.

Анотація. В статті розглянуто систему оплати праці селян в колхозах в перші післявоєнні роки в формі трудодня. Проаналізовано, як така державна політика негативно сказувалась на благополуччя селянина. Показано, що фонд оплати праці в колхозах формувался по остаточному принципу.

Ключові слова: трудодень, оплата праці, система, колхозник, село, держава.

ABSTRACT

Bogdan Romanyuk

National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov
Postgraduate student (Ukraine)

Workday in the system of labor remuneration of collective farmers in Ukraine in the second half of the 1940s - early 1950's.

The article describes the system of remuneration of peasant farms in the first postwar years in the form of a working day. It is analyzed how such a state policy negatively affected the well-being of a peasant. It is shown that the payroll fund in collective farms was formed on a residual principle.

The economic category of labor day, as the determining factor in calculations of the collective farmer for the work done by him at the collective farm, was analyzed.

The labor costs of the peasants, which had as their basis financial and natural payrolls, during the whole of the investigated period formed on a residual principle and was not equivalent to their labor contribution.

Keywords: work days, labor remuneration, system, collective farmer, village, state.

REFERENCES

1. Bobrovskiy A.S., Nikolskiy V.M. Sotsialna polityka radianskoi derzhavy ta yii realizatsiia na Donbasi u 1943 –seredyni 1960-kh rokov: Monohrafiia. Donetsk: Nord-Press, 2008. 245 s.

2. Havrylov V.M. Sotsialne stanoyshche silskoho naselennia u 1943 –1953 rr. (za materialamy oblasti Pivnichnoho Livoberezhzhia Ukrainy): dys. ...kand. istor. nauk: 07.00.01. Chernihiv, 2004. 265 s.
3. Istoriiia ukrainskoho selianstva: u 2 t./ pidred. V.A. Smoliia. K.: Naukova dumka, 2006. T.2. 655 s.
4. Popov V.P. Stalin i sovetskaya ehkonomika v poslevoennye gody // Otechestvennaya istoriya. 2001. №3. S.61-76.
5. Revenko V.V. Pobutta dozvillia silskoho naselennia Pivdennoi Ukrainy v povoiennyi period (1945-1955 rr.): dys. ...kand. istor. nauk: 07.00.01. Mykolaiv, 2013. 250 s.
6. Resheniya partii i pravitel'stva po hozyajstvennym voprosam: Sbornik dokumentov. V 2-h t. T. 2. M.: Politizdat, 1958. 458 s.
7. Tereshchenko T.V. Sotsialno-pobutova sfera sela Tsentralny khoblasteri Ukrainy v periodvidbu dovy (1943-1950 rr.): dys. ...kand. istor. nauk: 07.00.01. Cherkasy, 2007. 249 s.
8. Ukraina: II polovyna XX stolittia. Narysyistorii / Pidred. P.P. Panchenka, M.R. Pliushcha, L.A. Shevchenko ta in. K.: Lybid, 1997. 352 s.
9. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykho biednan Ukrainy (dali TsDAHO). F.1. Op. 30. Spr. 1027. 87 ark.
10. TsDAHO Ukrainy. F.1. Op. 80. Spr. 614. 31 ark.
11. TsDAHO Ukrainy. F.1. Op. 23. Spr. 4796. 17 ark.
12. TsDAHO Ukrainy. F.1. Op. 24. Spr. 1535. 63 ark.

Статтю подано до редколегії 17.02.2018 р.

УДК 94(477) «1990/1993»

Олександр Коляструк
Інститут історії України НАН України
кандидат історичних наук (Україна)

Верховна Рада України 1990-1994 рр.: перший досвід законотворчості та державотворення

Анотація. У статті розкрито формування Верховної Ради першого скликання 1990 р. Розглянуто умови, за яких відбувалися вибори до вищого законодавчого органу України; з'ясовано чинники структуризації парламенту, формування в ньому депутатських груп і фракцій. Охарактеризовано політичні сили (ліві, праві, центристи) у Верховній Раді та проаналізовані їх основні програмні цілі.

Ключові слова: Верховна Рада України, народний депутат, вибори, фракція, депутатська група, влада.

Після проголошення незалежності України перед владними інститутами постав ряд завдань, що вимагали негайного розв'язання. По-перше, це побудова дієвих органів влади, які, на відміну від попередніх радянських владних інституцій, забезпечили б ефективне функціонування державного механізму. По-друге, це розв'язання соціальних та економічних проблем, що назріли в державі. Тому вивчення і дослідження першого етапу діяльності вищого законодавчого органу України у 1990-1994 рр. має важливе значення для розуміння історичних процесів перших років незалежності.

Вперше інтерес до становлення органів державної влади виник у науковців у процесі підготовки загальних праць з історії України доби незалежності. У них висловлені як загальнотеоретичні критерії розуміння становлення суверенної України [6; 7], так і відображені визначальні принципи і етапи в структуруванні відносин представницьких органів влади, передусім, взаємин законодавчої і виконавчої влади на різних етапах розвитку держави [5].

Проте, на нашу думку, саме ролі Верховної Ради України у законодавчому і державотворчому процесі приділялося недостатньо уваги.

Основними завданнями статті є визначення, в яких умовах відбулося формування Верховної Ради України першого скликання та як це позначилось на її роботі; дати характеристику основним політичним силам, представленим у парламенті; проаналізувати перші роки роботи Верховної Ради у контексті державотворчого процесу в Україні.

Формування Верховної Ради першого скликання відбулося ще за часів існування радянської держави. Формально маючи всі ознаки вищого органу влади, Верховна Рада ніколи